

Vakula Tímea

Konferencia az új magyar nyelvi és irodalmi érettségiről

2016. október 22-én a Magyar tanárok Egyesülete az ELTE Radnóti Miklós Gyakorlóiskola dísztermében szakmai napot tartott a 2017-től megváltozó érettségiről *Érettségi 2017 – szakmai és módszertani nap magyartanároknak* címmel. A konferencia házigazdája és szervezője Schiller Mariann, az iskola magyar–angol szakos vezetőtanára volt. Az esemény legfőbb céljaként azt fogalmazták meg, hogy áttekintsék, milyen módon változnak meg a magyar nyelv és irodalom érettségi vizsga követelményei a 2017. májusi–júniusi időszaktól, valamint szakmai segítséget nyújtsanak a pedagógusoknak. Így a plenáris előadások után módszertani kérdésekkel is foglalkozhattak a résztvevők. Az előadók több fontos kérdést fogalmaztak meg a jelen lévő közel 300 pedagógus számára, ezek megválaszolásához adott az egyesület szakmai támogatást. Fenyő D. György a nap elején kiemelte, hogy a Magyar tanárok Egyesülete civil szervezet, a tájékoztató előadások szónokai az OFI munkacsoportjának azon tagjai, akik részben előkészítették a törvényt, ugyanakkor az elhangzott információk nem tekinthetők jogforrásnak, az egyetlen ilyen ugyanis továbbra is csak a törvény szövege, amely az Oktatási Hivatal, illetve az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet honlapján is elérhető (1).

A 2017. január 1-jétől életbe lépő érettségi vizsga általános, valamint a részletes követelményeiről szóló kormány-, illetve miniszteri rendelet 2015-ben jelent meg, 2016 augusztusában módosították (1). A vizsgák anyagait, köztük az emelt szintű tételek címét pedig október 21-én hozták nyilvánosságra, a következő vizsgaidőszak diákjai már eszerint teszik le a vizsgákat. A rövidnek tűnő átállási idő magyarázata az, hogy a rendelet nem új struktúrájú és tartalmú érettségit ír elő, hanem az 1996/2005-ös szabályozás finomhangolását végzi el. A módosítás több forrásból táplálkozott: egyrészt az új Nemzeti alaptanterv és kerettantervek kapcsán végre kellett hajtani a jogharmonizációt, másrészt az elmúlt 24 vizsgaidőszak tapasztalatait és az érettségikutatás eredményeit is beépítették a jogszabályba. Így a kompetencialista minimálisan módosult, a fogalomlista eltűnt (átkerült a kerettantervbe), az alapvető struktúra azonban változatlan, az általános követelmények ugyanazok, a szakmai nap előadói is csak a változásra fókuszált előadásokat tartottak.

Az új középszintű írásbeliről Ritoók Judit, a Leövey Klára Gimnázium munkaközösség-vezető magyartanára beszélt. A legszembeütőbb változás a szövegalkotási feladatlap szerkezetének az átalakulása. A feladatlap továbbra is két részből áll, ezeket 90 és 150 perc alatt kell a diákoknak megoldaniuk.

Az I. feladatlap egy 60 percre tervezett szövegértési és egy 30 percre tervezett szövegalkotási feladatból áll, a megoldása 50 pontot ér. A szövegértési feladatot érintette a legkevésbé az újítás, ez csak összefogottabb lett a réginél. A feladatlap alapjául szolgáló egy, esetleg két, egymással összefüggő bázisszöveg (továbbra is ismeretterjesztő szöveg, publicisztikai mű vagy ezek részlete) terjedelmét csökkentették 700–1000 szóra, a hozzá kapcsolódó kérdések és feladatok azonban továbbra is az előző évekhez hasonlóak. A feladatlap második része a mindennapi élethez kötődő rövid szöveg alkotását várja el. Ez a feladattípus az emelt szintről került át a középszintre, a típus tehát nem ismeretlen. A szintváltás fő oka, hogy a feladatban ellenőrizni szándékozott szövegalkotói kompetenciára a köznapi életben, átlagos állampolgárként is szükségünk van, így ez nem csupán a továbbtanulók számára szükséges. A megalkotandó szöveg elvárható terjedelme 120–200 szó, a bázisszöveg valamilyen gondolatébresztő írás (egy vagy egymással összefüggő két rövidebb szöveg) lehet, de ez nem kötelező. A diák az érvelés és egy megadott gyakorlati szövegműfaj között választhat. Az előbbinél 3–5 érveléssel alátámasztott állásfoglalást kell írnia valamely közéleti, kulturális, életmódbeli kérdéssel, az utóbbinál gyakorlati szöveget kell alkotnia a következő műfajok valamelyikében: motivációs levél; különböző témájú hivatalos levelek (például panaszos levél);

kérvény; hozzászólás, felszólalás, vitaindítás vagy ajánlás, méltatás. A műfajokat a rendeletben rögzítették, és a kerettantervben is benne vannak, így az erre való felkészítés az eddigieknél könnyebb lehet a diákok számára, jó megoldás esetén pedig biztos pontokat ígér.

A II. feladatlap műértelmező szövegalkotást vár el 150 percben, 40 pontért. A megalkotandó szöveg terjedelme 400–800 szóra csökkent, így rövidebb idő alatt megírható. Az értelmezendő szöveg változatlanul teljes mű vagy műrészlet lehet, az értelmezésnél azonban hangsúlyos a problémaközpontúság: a problémák felismerése és a reflektálás rájuk. Az eddigi három feladattípusból az érvelő esszé kikerült, mert nehéz volt az objektív megítélése, javítása, így a továbbiakban a magyar nyelv és irodalmi érettségi megszerzése nem lehetséges irodalmi tudás nélkül. A választható két feladattípus: a) egy mű (vagy műrészlet) problémaközpontú, értelmező bemutatása vagy b) két mű (vagy műrészlet) adott szempontú összehasonlító értelmezése. Az elemzendő bázisszöveg az eddigiekhez hasonlóan lehet lírai alkotás, széprőzai mű vagy műrészlet, drámarészlet, amely származhat bármely korszakból, stíluskorszakból, szerzőtől, tematikai és műfaji kötöttség nélkül.

Ritoók Judit ezután az írásbeli feladatlapok javításáról és értékeléséről beszélt, amelyet ezentúl a javítási-értékelési útmutató helyett a rendelet szabályoz, így a kivitelezése egyértelműbbé vált, az értékelésben bekövetkezett változások a kerettanterv által elvárt követelményeket arányosan tükrözik. A tartalmi javításnál az elfogadott elemeket (tény, összefüggés, következtetés, megfigyelés, megállapítás) jelezni kell pipálással, a jó felismerések is értékelendők, az érettséginek a pozitívumokat kell felfedeznie. A mindennapi élethez kötődő rövid szövegért 10 pont jár, a műértelmező szövegért 25 pont adható a tartalomra, 15 pont a nyelvi minőségre. A pontozás a diákok által már jól ismert ötös skálán alapszik, a szövegszerkezetre 5 pont, a nyelvi igényességre, a stílusra és a nyelvhelyességre 10 pont adható. 2017-től a helyesírás értékelése is megváltozik. A javítás a jó helyesírást jutalmazza, ahelyett, hogy hibapontokkal csökkentené az eredményt. Bár a helyesírás és az íráskép értékelésben betöltött súlya kis mértékben csökkent, továbbra is mindkét feladatrészt hibáit jelezni és javítani kell, csak a végén nem vonjuk, hanem hozzáadjuk a helyesírásra adható 8 és a rendezett, olvasható írásképért járó 2 pontot.

A következő előadásban Medgyes Sándor, a Kossuth Lajos Gimnázium magyartanára beszélt az új emelt szintű írásbeliről. Kiemelte, hogy a változás fő filozófiai magva az volt, hogy a diák valamilyen minőségi produktumot hozzon létre, bizonyítva, hogy helyt tud majd állni a szakirányú képzésben is; és hogy az értékelés egységesebb legyen. Célként fogalmazták meg, hogy növekedjen az emelt szintű vizsgára jelentkezők száma, és hogy artikulálódjon: az irodalom nem játék, hanem komoly elemzés.

Az emelt szinten vizsgázók dolga egyszerűbbé vált, mert a gyakorlati írásbeliség kikerülésével az eddigi három helyett csak két feladatot kell megoldaniuk a rendelkezésre álló 240 perc alatt. A megszerezhető 100 pontból 40 pont az első feladattal, a szövegértési és nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsor helyes megoldásával szerezhető meg. A feladatsor egy alkotáshoz – irodalmi vagy nyelvi témájú értekező prózához, esszéhez vagy annak részletéhez, lírai műhöz, széprőzai alkotáshoz, illetve részletéhez, egy drámához vagy annak részletéhez – kapcsolódik. A szöveg megértése mellett a kapcsolódó nyelvi és irodalmi ismeretek alkalmazását várja el a diákoktól, így szövegértésre, nyelvi ismeretekre és irodalmi műveltségre irányuló kérdéseket egyaránt tartalmaz. Az eddigi 60-40%-os arány azonban már nem mérvadó a feladatok összeállításakor. A feladatlap magvát adó szövegalkotási feladat két különböző témáról szóló, adott szempontú és műfajú önálló szöveg alkotását kéri. A műértelmezést 400–800 szóban, a reflektálást 150–450 szóban várják a diákoktól, de egyiknél sem komplex elemzést kérnek, hanem adott szempontok alapján felépített munkát.

Az emelt szint javítása és értékelése a középszinthez hasonlóan objektívebbé vált, az értékelésben a reflektálás kevesebb, a műértelmezés több pontot kap (20 és 30 pontot). A pontozás itt is az ötös skálán alapszik, a műértelmező szöveg esetén 15 pont jár a tartalomra, 5 pont a szerkezetre és 10 pont a nyelvi igényességre; a reflektáló szövegnél 5-5 pont a tartalomra és a problémaérzékenységre,

valamint ugyanennyi a gondolatmenetre és a nyelvi igényességre. A helyesírás és az íráskép értékelésekor ugyanaz a szemlélet érvényesül, a jónak minősített tartalmi elemeket jelezni, pipálni kell; a helyesírásért szintén 8 pont adható, a formailag kulturált, rendezett íráskép pedig 2 plusz pontot ér.

A szakmai előadásokat Fenyő D. György, az ELTE Radnóti Miklós Gyakorlóiskola magyartanára zárta az új szóbeli vizsgáról készített áttekintésével (1. kép). A szóbeli tételek száma nem változott, 20 magyar nyelvi és 20 irodalmi tétel szerepel mind a közép-, mind az emelt szinten. A tételek összeállításának elvei, a cserék szabályozása és a tételekhez kapcsolódó feladatok felépítése változatlan maradt. Az anyanyelvi témaköröknél az emelt szint többlete a fogalmi tudatosítás, a középszint témáinak kijelölésekor a nyelvi alkalmazás, használatközpontúság és a felismerés domináltak. A kommunikáción belül önálló téma lett a pragmatika, a közép- és az emelt szinten is kiemelt cél a sikeres nyelvhasználat gyakorlata, hiszen az átlagos állampolgároktól is a körülményekhez igazodó társadalmi nyelvhasználatot várunk el. A szóbeli vizsga témakörei: Kommunikáció; A magyar nyelv története; Ember és nyelvhasználat; A nyelvi szintek; A szöveg; A retorika alapjai; Stílus és jelentés. A témakörökben csak egy új jött létre a korábbi Ember és nyelv és a Nyelv és társadalom témakörök összevonásával. Közép- és emelt szinten ide tartozik a nyelv és a gondolkodás, a jelek és a jelrendszerek, a nyelvváltozatok, a nemzetiségi és a határon túli nyelvhasználat, a nyelv és társadalom (sokszínűség, tolerancia, diszkrimináció); és csak emelt szinten egészül ki általános nyelvészeti, nyelvpolitikai témákkal.

1. kép

Fenyő D. György előadása az új szóbeli vizsgáról

Az irodalmi tételsornál a két szint elválasztó elve világos: középszinten a szöveggözpontúság dominál, és néhány jellemzőt kell megérteni: az emelt szinten többletként, tehát a középszintű tananyag mellett, az irodalomtörténeti összefüggések ismerete is szükséges. Az irodalmi témakörök megnevezésében az irodalmi művek állnak a középpontban. Az eddigi 6 kötelező szerzős Életművek magyar irodalmi témakört felváltja a Művek a magyar irodalomból I. Kötelező szerzők témakör. Nem az egész életmű ismerete lesz az elvárás, csak a művek ismerete, a szerzőről a művekre kerül a fókusz. Megjelenik a Portrék és a Látásmódok helyett a Művek a magyar irodalomból II. Választható szerzők témakör, amelynek szempontsora azonos az I. témakörrel, de a lista bővíthető két szerzővel, akik a jelen vagy a közelmúlt alkotói is lehetnek, így a kortárs szerzők is nagyobb szerepet kaphatnak. A Művek a magyar irodalomból III. Kortárs szerzők témakörénél egy kortárs szerzőt választhatnak, itt a vizsga előtti utolsó 30 év tekintendő jelenkornak a műalkotások keletkezésének az ideje alapján. A Művek a világirodalomból témakörben középszinten megjelenhetnek a realizmus és a 20. század alkotásai is,

a Színház és dráma témakörben választható 20. századi magyar dráma is. Az irodalom határterületei témakör nem változott. Középszinten a Regionális kultúra és határon túli irodalom témakörnek, emelt szinten pedig az Interkulturális jelenségek és határon túli irodalom témakörnek része lett a határon túli magyar irodalom is.

A szóbeli vizsgán az irodalmi és a nyelvi felelet teljes időtartama ezután is 15, illetve 20 perc. Értékeléskor az irodalmi felelet tartalmi részére 25 pont, a magyar nyelvre 10 pont; a felelet egészének nyelvi minőségére pedig 15 pont adható.

A három tájékoztató előadás után módszertani előadások következtek, a sort Pethőné Nagy Csilla prezentációja nyitotta meg, aki az érvelési feladatra való felkészülésben segítette az ország különböző tájairól érkező pedagógusokat (2. kép). Az előadás a felkészülést folyamatként értelmezte, majd a feladattípusokat mutatta be. A PTE Babits Mihály Gyakorló Gimnázium és Szakközépiskola szakvezető tanára felhívta a figyelmet arra, hogy az érvelési feladatra való felkészülés folyamatjellegű, amely többéves, ismétlésekkel, gyakorlásokkal, bővítésekkel és fejlesztésekkel kísért iskolai és otthoni tevékenység. Ezután az OFI honlapján elérhető mintafeladatsor alapján a feladat értelmezését mutatta be. A lehetséges feladattípusok összegyűjtése után a gyűjtőmunkában használható grafikai szervezők, az érvelés poétikája és súlyozása kerültek elő.

2. kép

Pethőné Nagy Csilla előadása az érvelési feladatról

A módszertani előadás érdemét növeli, hogy Pethőné Nagy Csilla a modern kor eszközeinek a mindennapi tanításba-tanulásba való bevonására is példákat mutatott be, így például egy érvelő szöveg megírásakor a Word korrektúrafunkciója a Google Drive online felületén is használható, így akár párban vagy csoportban is véleményezhetik egymást a diákok online, és a címkéknek köszönhetően nyomon követhető az alkotás folyamata. Végül a saját feladatbankunk bővítésének lehetőségeiről, az irodalom- és a magyar nyelvi órán egyaránt használható szóbeli vitatechnikák alkalmazásáról esett szó.

A második módszertani előadás előadója, Fráter Adrienne, a Városmajori Gimnázium magyar szakos tanára a gyakorlati szöveg megírására való felkészítéshez adott ötleteket (3. kép). Az érettségi vizsgafeladat leírása után a korábbi évek érvelő műfajú feladatait tekintette át, majd az OFI honlapján elérhető mintafeladatsorokat értékelte részletesen. Ezután következett az előadás lényegi része: mit, mikor és hogyan tanítsunk?

3. kép

Fráter Adrienne előadása a gyakorlati szöveg alkotásáról

A *mit?* kérdésre a rendelet ad választ, hiszen ez szabályozza az előforduló műfajokat. A *mikor?* kérdése már jóval érdekesebb, hiszen az érvelés tanításának a magyar nyelvi és az irodalomórán is szerepet kell kapnia. A *hogyan?* kérdésre adott válaszok pedig a módszertani palettát színesítették, ezek közül az egyik legkönnyebben megvalósítható és mégis legnagyobb kreativitást igénylő feladatot, a Beugró-feladatot érdemes kiemelni. A diákoknak papírcsíkokra feladókat, befogadókat, témákat és gyakorlati szövegműfajokat kell gyűjteni, majd ezekből véletlenszerűen sorsolni/húzni és az így létrejött kombinációt megvalósítani. Például feladók és befogadók lehetnek János vitéz, a Mikulás, egy úrhajós; téma lehet a csokoládévásárlás vagy a túl sok házi feladat; a műfaj pedig lehet panaszos levél vagy méltatás. Az ilyen kreatív feladatok beépítése azért is fontos a tanórákba, mert minden szövegalkotási feladathoz kreativitásra van szükség.

A módszertani előadásokat Schafferné Varga Judit, az Illyés Gyula Gimnázium magyartanárának az előadása zárta a szóbeli tételekről és a feladatkészítésről. A lehetséges választási opciók bemutatása után a tételkészítés mikéntjéről esett szó. Az előadás olyan kérdéseket is tisztázott, hogy lehet-e egyazon szerző két eltérő tételben, vagy hogy szükséges-e mindenképpen felvezető dokumentum a tétel megfogalmazásához. A széles dokumentumválasztási lehetőségek bemutatásához számtalan illusztrációt láthattunk: a klasszikus esszéérzlettől a fotókon és a festményeken át a filmrészletekig vagy éppen a fiatalokhoz nagyon közel álló YouTube-vidéokig. Így kaphat például szerepet egy slam poetry bajnokság döntőjének a részlete Az irodalom határterületei témakörön belül. A paletta a Regionális kultúra és a határon túli irodalom témaköréhez tartozó ötletek bemutatásával zárult. Megtudhattuk például, hogyan lehet Tar Sándornak a *Csóka* és Emir Kusturicának a *Cigányok ideje* című filmjét összekapcsolni *A cigányság kultúrája* tételen belül.

A nap végén Fenyő D. György vezetésével a jelen levő pedagógusok vitathatták meg kérdéseiket. A beszélgetésben olyan gyakorlati problémák is előkerültek, hogy ki és mikor fogja beszerezni az új helyesírási szótárakat az érettségi vizsgára, vagy a helyesírás alól felmentett tanulók esetében mi a helyzet a helyesírásra adható pontokkal. Olyan szakmai kérdésekre is választ kaphattak az érdeklődők, hogy például adható-e Csehov *Sirály* című drámája világirodalmi tételként, vagy csak a Színház és dráma témakörhöz kapcsolható.

A szakmai nap elérte kitűzött célját: a rendezvényről távozó pedagógusok friss és hasznos információkat kaptak, az előadások hozzásegítették őket a rendelet jobb értelmezéséhez. Világossá

vált számukra, hogy a középszintű vizsgán elvárt tudás a mindennapi élethez szükséges; az emelt szint teljesítése pedig bemeneti követelmény lehet akár a magyar szakra is. A konferencián elhangzott módszertani előadások anyagait és a beszélgetés kérdéseit, illetve a rájuk adott válaszokat az egyesület honlapján találják meg (2).

Irodalom

- (1) 19/2016. (VIII. 23.) EMMI-rendelet az érettségi vizsga részletes követelményeiről szóló 40/2002. (V. 24.) OM-rendelet módosításáról http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1600019.EMM&xtreferer=00000003.TXT (2016. november 10.)
- (2) Magyartanárok Egyesülete. <https://magyartanarok.wordpress.com> (2016. november 10.)

A képek forrása:

<https://www.facebook.com/magyartanarok/photos/a.1219624594743407.1073741895.161636190542258/1219625658076634/?type=3&theater> (2016. november 10.)

Vakula, Tímea: Conference on the final examination in Hungarian language and literature

Az írás szerzője

Vakula Tímea

doktori hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Budapest
vakula.timij[kukac]gmail.com